

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.050
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Климончуку Василю Йосифовичу

ВІДГУК

Офіційного опонента, доцента, доктора політичних наук, доцента кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Ростецької Світлани Іванівни на кваліфікаційну наукову працю Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.050 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність теми дослідження. Автор звертається до важливості поглиблення інтеграційних процесів та становлення транскордонного співробітництва, що сприяло, на його думку, на зміцнення ролі регіонів макрорівні та глобальному рівні. Погоджуємось, що посилення суб'єктності регіонів може слугувати каталізатором до сепаратистських інерцій. Актуалізація, у такий спосіб, ідей відокремлення є небезпечною, з огляду на ймовірність залучення етнічного фактору, що, безсумнівно, посилюватиме відцентрові тенденції у суспільстві та владних елітах. Наголошуємо на руйнівних наслідках актуалізації сепаратизму у регіонах, на усіх рівнях життя

суспільства (політичний, економічний, культурний та ін.). Проте, однією із найважливіших проблем, які породжуються сепаратистськими рухами, є загроза територіальної цілісності держави, непорушності її кордонів, суверенітету. Сепаратизм викликає процеси етнополітичної дезінтеграції держави, розбалансовує етнополітичну систему, руйнує налагоджені зв'язки між спільнотами та державою, унеможлиблює функціонування систем стримувань та противаг, що творилась у ході становлення держави, викликає етнополітичні конфліктні взаємодії. Вважаємо, що прецедент проявів сепаратизму та зовнішньої агресії на території АРК та окремих районах Донецької і Луганської областей, безперечно, вимагає ретельного дослідження та співставлення із світовою практикою, що і було зроблено М.А. Мосорою у дисертаційній роботі. Україна є частиною європейського простору, а тому аналіз проявів сепаратизму у ЄС, є тим необхідним кроком, що дозволить Україні напрацювати свій унікальний механізм контролю та протидії цим, безперечно, негативним тенденціям відокремлення та стати повноцінним членом ЄС із налагодженими практиками мирного співіснування спільнот та вирішення етнонаціональних конфліктів, регіональних протиріч тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Спрямованість пошуку наукового вивчення особливостей сепаратизму як інституціоналізованої політичної практики, викликів для Європейського Союзу і України, здійсненого М.А. Мосорою, підпорядкована чітко визначеній меті дослідження, конкретизованій у низці дослідницьких завдань, що відображають недостатньо вивчені частини предмету дослідження (с.19-20). Логіка дослідження автора, відображена у структурі дисертаційної роботи, розгортається через послідовне та методологічно вивірене здійснення огляду теоретико-методологічних засад дослідження сепаратизму, як інституціоналізованої політичної практики, дослідження поняття сепаратизму, його етноконфліктної природи; аналітичного осмислення інституціоналізації та легітимізації сепаратизму у Європейському Союзі; дослідженні проявів сепаратизму у ЄС (Каталонія, Шотландія, Північна

Ірландія, Корсика, Бретань, Фландрія, Валлонія, кашубський регіон Поморського воєводства); виявлення причин, тенденцій та перспектив розвитку сепаратизму в Україні (АРК, окремі райони Донецької та Луганської обл., окремі райони Закарпатської та Чернівецької обл.); дослідження ролі економічного розвитку регіонів в актуалізації у них сепаратистських настроїв; узагальнення рівня інституціоналізації сепаратизму в Україні та ЄС.

М.А. Мосора зауважує, що етимологічно термін «сепаратизм» походить від латинського слова «separatus» (укр. «відокремлення»), що спочатку використовувалось виключно для визначення процесів у суспільно-релігійному житті. Окреслюючи історіографічні аспекти вивчення поняття «сепаратизм», автор зауважує, що етнополітичне явище сепаратизму має давні історичні основи. Первинні дослідження цього явища можна віднести ще до періоду Римської імперії, коли простір імперії почав розпадатися на окремі державні утворення. У добу Середньовіччя особливості сепаратизму проявлялись у церковно-релігійній сфері життя суспільства. Проте, потужного імпульсу в розвитку сепаратизму зробила Велика Французька революція, а проголошені гасла «Свободи, Рівності і Братерства» дійшли до слов'янських народів (с.29).

На основі здійсненого аналізу теоретичної бази, М.А. Мосора пропонує послуговуватись наступними формами вияву сепаратизму: автономізм, сецесіонізм та іредентизм. Згідно із наведеними твердженнями, змістом автономізму є «...обґрунтування проєктів створення вільних територіальних утворень, як альтернативного шляху централізованим моделям владного впливу» (с.30). Сецесіонізм проявляється у відокремленні від державного утворення та творенням власного квазідержавного суб'єкта. Зауважується, що у політологічній термінології іредентизм «...використовується для окреслення політики державного утворення, партії чи іншого політичного об'єднання за воз'єднання народу, етнонаціональної спільноти в межах однієї держави» (с.30). Погоджуємось з дисертантом щодо універсальності даної типології форм вияву сепаратизму.

Важливою частиною дослідження М.А.Мосори є аналіз сепаратизму як

політичного та етнополітичного конфлікту. Побудова аналізу явища сепаратизму саме як конфліктної взаємодії дозволила досліднику виявити базові причини його виникнення та подолання. Політичний конфлікт як і інші види соціальних конфліктів є унікальним видом соціальних відносин, які відносяться до явищ політичної влади та її функціонування в суспільстві. Автор пропонує універсальне визначення політичного конфлікту: «...це зіткнення та конкуренція політичних суб'єктів владних відносин, що обумовлене відмінністю їх політичних ціннісних орієнтирів, поглядів на існуючий стан речей, інтересів у суспільних відносинах та цінностей у системі функціонування» (с.26). На основі проведеного аналізу причин виникнення сепаратизму як політичного конфлікту, М.А.Мосорі вдалось виявити у теоретичному доробку зарубіжних та українських дослідників безпосередні причини виявлення сепаратизму (с.44-52).

Огляд сепаратизму у Європі, автор розпочинає із виокремлення трьох історичних періодів: період формування національних держав; період між Першою та Другою світовими війнами та післявоєнний період (с.77). Наводиться обґрунтування однорідної культурної основи сепаратистських рухів на європейському континенті (народження літературної етнокультури для спільноти; побудова культурно гомогенної етнонаціональної групи; осмислення загальновизнаної; територіально окресленої «батьківщини»; еволюція етносу від пасивного споглядання дійсності до активного втручання у власну долю) (с.78-79).

На нашу думку, позитивно слід оцінити, що автор опираючись на теоретичну основу досліджень проблеми, пропонує дотримуватись типології сепаратизму у ЄС, що складається із двох груп: «...іберійська модель сепаратизму, що характеризується рішучими діями етнічної спільноти щодо здобуття власної незалежності...До іберійської моделі відносимо сепаратизми Іспанії (Каталонія, Країна Басків)», та інший тип сепаратизму, що «... характеризується поміркованістю дій у здобутті незалежності...До таких прикладів відносимо сепаратизм у Шотландії, Фландрії та Валонії» (с.134).

Погоджуємось із твердженням М.А.Мосори, про те, що Україна зіткнулася із серйозними викликами етнополітичної безпеці: сепаратизмом, етнополітичним конфліктом за участю прямим втручанням Російської Федерації, етнополітичною дезінтеграцією, що є наслідками як зовнішнього втручання держави-агресора, так і внутрішньої несистемної та невиваженої етнонаціональної політики держави, яка, вкрай погано реагувала на внутрішні та зовнішні ризики етнополітичного середовища. Автор зауважує, що сепаратизм на сході України не опирається на достатнє етнічне підґрунтя (мовних відмінностей не є достатньою для формування власної держави) (с.186).

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Достовірність одержаних результатів дослідження забезпечена застосуванням відповідної сукупності методологічних підходів та методів політологічного дослідження, що залучені до пулу верифікованої інформації, де відображено особливості сепаратизму як інституціоналізованої політичної практики, наявні виклики для Європейського Союзу і України.

Аналіз тексту кваліфікаційної наукової праці М.А.Мосори засвідчує наявність у викладених в ній положеннях, висновках та рекомендаціях наукової новизни, яка полягає, насамперед, у глибокому аналізі та порівнянні проявів сепаратизму у державах ЄС та Україні. Підтримуємо визначені автором дисертації інструменти фіксації та оцінки реальності загроз проявів сепаратизму у ЄС та Україні, його причин.

Дослідником уперше систематизовано існуючі концепції щодо розуміння та застосування поняття «сепаратизм» як інституціоналізованої політичної практики, проаналізовано широкий спектр підходів до поняття. Автор запропонував порівняння західного та східного підходів до розуміння явища сепаратизму, особливостей його дослідження у західних демократіях (США, ЄС тощо) та Україні. Важливим елементом новизни роботи є запропонований комплексний підхід до вивчення явища сепаратизму, що включає окрім дослідження етнонаціональних чинників, також і соціально-економічні,

політико-правові та ін. Обґрунтовано роль політики «Європи регіонів» у процесах сапаратизації регіонів ЄС.

М.А.Мосора уточнив та доповнив аналіз еволюції етнополітики України та проявів сепаратизму у регіонах компактного проживання етнонаціональних спільнот протягом незалежності. Розглянута проблема посиленої уваги споріднених з етнонаціональними меншинами держав. Автор слушно звертається, з цього приводу, до проблеми «паспортизації» жителів регіонів іноземними урядами (Росія, Угорщина, Румунія) як загрози стабільності майбутніх етнополітичних процесів в Україні. Розгляд сепаратизму в Україні сьогодні, на думку дослідника, неможливий без аналізу впливу на нього військової агресії з боку Російської Федерації.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати здійсненого М.А.Мосорою дослідження, його концептуальні положення, висновки та практичні рекомендації опубліковані у 10 наукових працях, з яких 6 статей опубліковані в українських періодичних фахових наукових виданнях з політичних наук, 4 – в збірниках матеріалів та тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій. Вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту наукових публікацій, необхідних для захисту кваліфікаційної наукової праці для здобуття наукового ступеня доктора філософії М.А.Мосорою дотримано. Аналіз рукопису кваліфікаційної наукової праці та наукових публікацій М.А.Мосори вказує на відповідність публікацій основним положенням дисертації.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Використовуючи ідеї, тези, розробки, окремі відомості та результати доробок інших науковців, М.А.Мосора у своїй кваліфікаційній науковій праці здійснює посилання на відповідні джерела інформації. В дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікацій чи інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер написання автором роботи. Кваліфікаційна наукова праця відповідає

встановленим вимогам щодо змісту та наукового стилю подачі та оформлення тексту, написана доступно для розуміння мовою. Подача тексту дослідження визначена логікою проведення самого дослідження, доказовістю наукових положень, висновків та рекомендацій. Зміст дисертаційної роботи відповідає меті та завданням дослідження, а наявність вагомих наукових результатів дає підстави стверджувати, що вона є завершеною та самостійно виконаною науково-дослідною роботою.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи високий рівень концептуалізації проблеми та позитивно оцінюючи результати і висновки здійсненого М.А.Мосорою дослідження, вважаємо за необхідне висловити ряд зауважень, що мають рекомендаційний характер:

По-перше, М.А.Мосора, зауважує, що на європейському континенті сепаратистські рухи мають однорідну культурну основу, що у свою чергу окреслює спільність цілей регіональних рухів відродження. Автор наводить перелік цілей, до яких відносить народження літературної етнокультури, побудова культурно гомогенної етнонаціональної групи, осмислення загальновизнаної, територіально окресленої «батьківщини» та еволюція етносу від пасивного споглядання дійсності до активного (с.78-79). Абсолютно погоджуємось із таким набором цілей регіональних рухів, проте зауважуємо що цей перелік є далеко не вичерпним. Так, упущено важливий елемент конструювання регіональної ідентичності – регіональний міф. Регіональний міф – це соціально оформлене та специфічним чином забарвлене уявлення про регіон як про унікальну територію. Важливо, що унікальність може виявлятися шляхом апелювання до географічного, історичного, економічного, культурного чи іншого статусу території.

По-друге, погоджуємось з автором, що іспанські дослідники є досить суб'єктивними у аналізі причин сепаратизму у Каталонії. Стверджується, що іспанські дослідники питань регіональних рухів та ідентичності наголошують на надмірній політизації питання сепаратизації Каталонії (с.88). У свою чергу,

можемо додати і те, що у власному науковому доробку ми спростовуємо і іншу, більш радикальну тезу про те, що сплеск сепаратистських настроїв в Каталонії пов'язаний з корупцією і міжпартійними взаємовідносинами. Проте. Для більш ширшого розуміння ситуації проблем сепаратизму в Каталонії, варто розглянути і явище колективних ідентичностей. Після декількох десятиліть централізованого управління демократизація в Іспанії проходила паралельно з децентралізацією країни, оскільки вона стала напівфедеративною державою або однією з недосконалих федералізмів. Доцільно визначити особливості саме колективних ідентичностей які є соціальними фактами з унікальними характеристиками. Натомість автор у роботі послуговується поняттям «подвійних ідентичностей» з цього приводу, що говорить про глибоке розуміння проблематики (с.73, 86, 123...) . Саме тому важливо ототожнити або порівняти ці поняття.

По-третє, М.А.Мосора наводить на сторінках дисертаційної роботи соціологічні дані що підтверджують відносно невисокий рівень підтримки сепаратизму у 2014 році мешканцями Донбасу (с.152). Стверджується, що маніпулятивні механізми були задіяні надто масштабно, що і сформувало таку, і без того, не надто переконливу соціологію часткової підтримки сепаратизму. В цьому контексті, варто також розглянути феномен зниження декларованої підтримки іредентизму та популярності проросійської орієнтації, переходу від регіональної до української ідентичності на контрольованих Україною частинах Луганської та Донецької областей у 2014-2021 роках.

По-четверте, за твердженням автора, формування культури однорідної «органічної» спільноти визнається основною умовою консолідації спільноти (с.154). Погоджуємось із тезою дослідника, щодо того, що політизація етнічності та творення власної державності не може відбуватись без об'єднання спільноти. Проте, зауважуємо на необхідності детальнішому аналізі та спростуванні природності квазінезалежних утворень на східному кордоні України, адже вони існують окремо одне від одного. Їхня відірваність одне від одного повністю підтверджує висунуту думку автора, саме тому, ця теза

потребує подальшого розвитку та висвітлення.

По-п'яте, автор відносить до іберійської моделі сепаратизми Іспанії (Каталонія, Країна Басків), Італії (Південий Тироль) (с.192). Загалом погоджуємось з автором, однак зауважимо, що в Італії, незважаючи на досить велику кількість різних сепаратистських рухів і їх активну діяльність, жодному з них не вдалося досягти поставлених цілей. Положення національних і мовних меншин у країні, на наш погляд, не можна назвати критичним, позаяк вони представляють свої інтереси в парламенті. Наполегливість у діях сепаратистських рухів пов'язана з їх глибоким історичним корінням. А отже, погоджуючись із цією тезою в її основі, проте вважаємо що варто підкреслити унікальність проявів сепаратизму у Італії та Іспанії, відзначити більш поміркованішу основу в Італії.

Проте, окреслені недоліки та дискусійні положення не впливають на якісний рівень здійсненого М.А.Мосорою дослідження. Відтак, кваліфікаційна наукова праця Мосори Михайла Андрійовича, виконана на тему «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, та відповідає всім встановленим вимогам щодо такого виду робіт, зокрема вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а тому його автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доцент, доктор політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

С. І. Ростецька

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.050
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Климончуку Василю Йосифовичу

ВІДГУК

Офіційного опонента, доцента, доктора політичних наук, доцента кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Ростецької Світлани Іванівни на кваліфікаційну наукову працю Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.050 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність теми дослідження. Автор звертається до важливості поглиблення інтеграційних процесів та становлення транскордонного співробітництва, що сприяло, на його думку, на зміцнення ролі регіонів макрорівні та глобальному рівні. Погоджуємось, що посилення суб'єктності регіонів може слугувати каталізатором до сепаратистських інерцій. Актуалізація, у такий спосіб, ідей відокремлення є небезпечною, з огляду на ймовірність залучення етнічного фактору, що, безсумнівно, посилюватиме відцентрові тенденції у суспільстві та владних елітах. Наголошуємо на руйнівних наслідках актуалізації сепаратизму у регіонах, на усіх рівнях життя

суспільства (політичний, економічний, культурний та ін.). Проте, однією із найважливіших проблем, які породжуються сепаратистськими рухами, є загроза територіальної цілісності держави, непорушності її кордонів, суверенітету. Сепаратизм викликає процеси етнополітичної дезінтеграції держави, розбалансовує етнополітичну систему, руйнує налагоджені зв'язки між спільнотами та державою, унеможлиблює функціонування систем стримувань та противаг, що творилась у ході становлення держави, викликає етнополітичні конфліктні взаємодії. Вважаємо, що прецедент проявів сепаратизму та зовнішньої агресії на території АРК та окремих районах Донецької і Луганської областей, безперечно, вимагає ретельного дослідження та співставлення із світовою практикою, що і було зроблено М.А.Мосорою у дисертаційній роботі. Україна є частиною європейського простору, а тому аналіз проявів сепаратизму у ЄС, є тим необхідним кроком, що дозволить Україні напрацювати свій унікальний механізм контролю та протидії цим, безперечно, негативним тенденціям відокремлення та стати повноцінним членом ЄС із налагодженими практиками мирного співіснування спільнот та вирішення етнонаціональних конфліктів, регіональних протиріч тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Спрямованість пошуку наукового вивчення особливостей сепаратизму як інституціоналізованої політичної практики, викликів для Європейського Союзу і України, здійсненого М.А. Мосорою, підпорядкована чітко визначеній меті дослідження, конкретизованій у низці дослідницьких завдань, що відображають недостатньо вивчені частини предмету дослідження (с.19-20). Логіка дослідження автора, відображена у структурі дисертаційної роботи, розгортається через послідовне та методологічно вивірене здійснення огляду теоретико-методологічних засад дослідження сепаратизму, як інституціоналізованої політичної практики, дослідження поняття сепаратизму, його етноконфліктної природи; аналітичного осмислення інституціоналізації та легітимізації сепаратизму у Європейському Союзі; дослідженні проявів сепаратизму у ЄС (Каталонія, Шотландія, Північна

Ірландія, Корсика, Бретань, Фландрія, Валлонія, кашубський регіон Поморського воєводства); виявлення причин, тенденцій та перспектив розвитку сепаратизму в Україні (АРК, окремі райони Донецької та Луганської обл., окремі райони Закарпатської та Чернівецької обл.); дослідження ролі економічного розвитку регіонів в актуалізації у них сепаратистських настроїв; узагальнення рівня інституціоналізації сепаратизму в Україні та ЄС.

М.А. Мосора зауважує, що етимологічно термін «сепаратизм» походить від латинського слова «separatus» (укр. «відокремлення»), що спочатку використовувалось виключно для визначення процесів у суспільно-релігійному житті. Окреслюючи історіографічні аспекти вивчення поняття «сепаратизм», автор зауважує, що етнополітичне явище сепаратизму має давні історичні основи. Первинні дослідження цього явища можна віднести ще до періоду Римської імперії, коли простір імперії почав розпадатися на окремі державні утворення. У добу Середньовіччя особливості сепаратизму проявлялись у церковно-релігійній сфері життя суспільства. Проте, потужного імпульсу в розвитку сепаратизму зробила Велика Французька революція, а проголошені гасла «Свободи, Рівності і Братерства» дійшли до слов'янських народів (с.29).

На основі здійсненого аналізу теоретичної бази, М.А. Мосора пропонує послуговуватись наступними формами вияву сепаратизму: автономізм, сецесіонізм та іредентизм. Згідно із наведеними твердженнями, змістом автономізму є «...обґрунтування проектів створення вільних територіальних утворень, як альтернативного шляху централізованим моделям владного впливу» (с.30). Сецесіонізм проявляється у відокремленні від державного утворення та творенням власного квазідержавного суб'єкта. Зауважується, що у політологічній термінології іредентизм «...використовується для окреслення політики державного утворення, партії чи іншого політичного об'єднання за возз'єднання народу, етнонаціональної спільноти в межах однієї держави» (с.30). Погоджуємось з дисертантом щодо універсальності даної типології форм вияву сепаратизму.

Важливою частиною дослідження М.А.Мосори є аналіз сепаратизму як

політичного та етнополітичного конфлікту. Побудова аналізу явища сепаратизму саме як конфліктної взаємодії дозволила досліднику виявити базові причини його виникнення та подолання. Політичний конфлікт як і інші види соціальних конфліктів є унікальним видом соціальних відносин, які відносяться до явищ політичної влади та її функціонування в суспільстві. Автор пропонує універсальне визначення політичного конфлікту: «...це зіткнення та конкуренція політичних суб'єктів владних відносин, що обумовлене відмінністю їх політичних ціннісних орієнтирів, поглядів на існуючий стан речей, інтересів у суспільних відносинах та цінностей у системі функціонування» (с.26). На основі проведеного аналізу причин виникнення сепаратизму як політичного конфлікту, М.А.Мосорі вдалось виявити у теоретичному доробку зарубіжних та українських дослідників безпосередні причини виявлення сепаратизму (с.44-52).

Огляд сепаратизму у Європі, автор розпочинає із виокремлення трьох історичних періодів: період формування національних держав; період між Першою та Другою світовими війнами та післявоєнний період (с.77). Наводиться обґрунтування однорідної культурної основи сепаратистських рухів на європейському континенті (народження літературної етнокультури для спільноти; побудова культурно гомогенної етнонаціональної групи; осмислення загально визнаної; територіально окресленої «батьківщини»; еволюція етносу від пасивного споглядання дійсності до активного втручання у власну долю) (с.78-79).

На нашу думку, позитивно слід оцінити, що автор опираючись на теоретичну основу досліджень проблеми, пропонує дотримуватись типології сепаратизму у ЄС, що складається із двох груп: «...іберійська модель сепаратизму, що характеризується рішучими діями етнічної спільноти щодо здобуття власної незалежності...До іберійської моделі відносимо сепаратизми Іспанії (Каталонія, Країна Басків)», та інший тип сепаратизму, що «... характеризується поміркованістю дій у здобутті незалежності...До таких прикладів відносимо сепаратизм у Шотландії, Фландрії та Валонії» (с.134).

Погоджуємось із твердженням М.А.Мосори, про те, що Україна зіткнулася із серйозними викликами етнополітичній безпеці: сепаратизмом, етнополітичним конфліктом за участю прямим втручанням Російської Федерації, етнополітичною дезінтеграцією, що є наслідками як зовнішнього втручання держави-агресора, так і внутрішньої несистемної та невиваженої етнонаціональної політики держави, яка, вкрай погано реагувала на внутрішні та зовнішні ризики етнополітичного середовища. Автор зауважує, що сепаратизм на сході України не опирається на достатнє етнічне підґрунтя (мовних відмінностей не є достатньою для формування власної держави) (с.186).

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Достовірність одержаних результатів дослідження забезпечена застосуванням відповідної сукупності методологічних підходів та методів політологічного дослідження, що залучені до пулу верифікованої інформації, де відображено особливості сепаратизму як інституціоналізованої політичної практики, наявні виклики для Європейського Союзу і України.

Аналіз тексту кваліфікаційної наукової праці М.А.Мосори засвідчує наявність у викладених в ній положеннях, висновках та рекомендаціях наукової новизни, яка полягає, насамперед, у глибокому аналізі та порівнянні проявів сепаратизму у державах ЄС та Україні. Підтримуємо визначені автором дисертації інструменти фіксації та оцінки реальності загроз проявів сепаратизму у ЄС та Україні, його причин.

Дослідником уперше систематизовано існуючі концепції щодо розуміння та застосування поняття «сепаратизм» як інституціоналізованої політичної практики, проаналізовано широкий спектр підходів до поняття. Автор запропонував порівняння західного та східного підходів до розуміння явища сепаратизму, особливостей його дослідження у західних демократіях (США, ЄС тощо) та Україні. Важливим елементом новизни роботи є запропонований комплексний підхід до вивчення явища сепаратизму, що включає окрім дослідження етнонаціональних чинників, також і соціально-економічні,

політико-правові та ін. Обґрунтовано роль політики «Європи регіонів» у процесах сапаратизації регіонів ЄС.

М.А.Мосора уточнив та доповнив аналіз еволюції етнополітики України та проявів сепаратизму у регіонах компактного проживання етнонаціональних спільнот протягом незалежності. Розглянута проблема посиленої уваги споріднених з етнонаціональними меншинами держав. Автор слушно звертається, з цього приводу, до проблеми «паспортизації» жителів регіонів іноземними урядами (Росія, Угорщина, Румунія) як загрози стабільності майбутніх етнополітичних процесів в Україні. Розгляд сепаратизму в Україні сьогодні, на думку дослідника, неможливий без аналізу впливу на нього військової агресії з боку Російської Федерації.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати здійсненого М.А.Мосорою дослідження, його концептуальні положення, висновки та практичні рекомендації опубліковані у 10 наукових працях, з яких 6 статей опубліковані в українських періодичних фахових наукових виданнях з політичних наук, 4 – в збірниках матеріалів та тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій. Вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту наукових публікацій, необхідних для захисту кваліфікаційної наукової праці для здобуття наукового ступеня доктора філософії М.А.Мосорою дотримано. Аналіз рукопису кваліфікаційної наукової праці та наукових публікацій М.А.Мосори вказує на відповідність публікацій основним положенням дисертації.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Використовуючи ідеї, тези, розробки, окремі відомості та результати доробок інших науковців, М.А.Мосора у своїй кваліфікаційній науковій праці здійснює посилання на відповідні джерела інформації. В дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікацій чи інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер написання автором роботи. Кваліфікаційна наукова праця відповідає

встановленим вимогам щодо змісту та наукового стилю подачі та оформлення тексту, написана доступною для розуміння мовою. Подача тексту дослідження визначена логікою проведення самого дослідження, доказовістю наукових положень, висновків та рекомендацій. Зміст дисертаційної роботи відповідає меті та завданням дослідження, а наявність вагомих наукових результатів дає підстави стверджувати, що вона є завершеною та самостійно виконаною науково-дослідною роботою.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи високий рівень концептуалізації проблеми та позитивно оцінюючи результати і висновки здійсненого М.А.Мосорою дослідження, вважаємо за необхідне висловити ряд зауважень, що мають рекомендаційний характер:

По-перше, М.А.Мосора, зауважує, що на європейському континенті сепаратистські рухи мають однорідну культурну основу, що у свою чергу окреслює спільність цілей регіональних рухів відродження. Автор наводить перелік цілей, до яких відносить народження літературної етнокультури, побудова культурно гомогенної етнонаціональної групи, осмислення загально визнаної, територіально окресленої «батьківщини» та еволюція етносу від пасивного споглядання дійсності до активного (с.78-79). Абсолютно погоджуємось із таким набором цілей регіональних рухів, проте зауважуємо що цей перелік є далеко не вичерпним. Так, упущено важливий елемент конструювання регіональної ідентичності – регіональний міф. Регіональний міф – це соціально оформлене та специфічним чином забарвлене уявлення про регіон як про унікальну територію. Важливо, що унікальність може виявлятися шляхом апелювання до географічного, історичного, економічного, культурного чи іншого статусу території.

По-друге, погоджуємось з автором, що іспанські дослідники є досить суб'єктивними у аналізі причин сепаратизму у Каталонії. Стверджується, що іспанські дослідники питань регіональних рухів та ідентичності наголошують на надмірній політизації питання сепаратизації Каталонії (с.88). У свою чергу,

можемо додати і те, що у власному науковому доробку ми спростовуємо і іншу, більш радикальну тезу про те, що сплеск сепаратистських настроїв в Каталонії пов'язаний з корупцією і міжпартійними взаємовідносинами. Проте. Для більш ширшого розуміння ситуації проблем сепаратизму в Каталонії, варто розглянути і явище колективних ідентичностей. Після декількох десятиліть централізованого управління демократизація в Іспанії проходила паралельно з децентралізацією країни, оскільки вона стала напівфедеративною державою або однією з недосконалих федералізмів. Доцільно визначити особливості саме колективних ідентичностей які є соціальними фактами з унікальними характеристиками. Натомість автор у роботі послуговується поняттям «подвійних ідентичностей» з цього приводу, що говорить про глибоке розуміння проблематики (с.73, 86, 123...) . Саме тому важливо ототожнити або порівняти ці поняття.

По-третє, М.А.Мосора наводить на сторінках дисертаційної роботи соціологічні дані що підтверджують відносно невисокий рівень підтримки сепаратизму у 2014 році мешканцями Донбасу (с.152). Стверджується, що маніпулятивні механізми були задіяні надто масштабно, що і сформувало таку, і без того, не надто переконливу соціологію часткової підтримки сепаратизму. В цьому контексті, варто також розглянути феномен зниження декларованої підтримки ірредентизму та популярності проросійської орієнтації, переходу від регіональної до української ідентичності на контрольованих Україною частинах Луганської та Донецької областей у 2014-2021 роках.

По-четверте, за твердженням автора, формування культури однорідної «органічної» спільноти визнається основною умовою консолідації спільноти (с.154). Погоджуємось із тезою дослідника, щодо того, що політизація етнічності та творення власної державності не може відбуватись без об'єднання спільноти. Проте, зауважуємо на необхідності детальнішому аналізі та спростуванні природності квазінезалежних утворень на східному кордоні України, адже вони існують окремо одне від одного. Їхня відірваність одне від одного повністю підтверджує висунуту думку автора, саме тому, ця теза

потребує подальшого розвитку та висвітлення.

По-п'яте, автор відносить до іберійської моделі сепаратизму Іспанії (Каталонія, Країна Басків), Італії (Південий Тироль) (с.192). Загалом погоджуємось з автором, однак зауважимо, що в Італії, незважаючи на досить велику кількість різних сепаратистських рухів і їх активну діяльність, жодному з них не вдалося досягти поставлених цілей. Положення національних і мовних меншин у країні, на наш погляд, не можна назвати критичним, позаяк вони представляють свої інтереси в Парламенті. Наполегливість у діях сепаратистських рухів пов'язана з їх глибоким історичним корінням. А отже, погоджуючись із цією тезою в її основі, проте вважаємо що варто підкреслити унікальність проявів сепаратизму у Італії та Іспанії, відзначити більш поміркованішу основу в Італії.

Проте, окреслені недоліки та дискусійні положення не впливають на якісний рівень здійсненого М.А.Мосорою дослідження. Відтак, кваліфікаційна наукова праця Мосори Михайла Андрійовича, виконана на тему «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, та відповідає всім встановленим вимогам щодо такого виду робіт, зокрема вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а тому його автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доцент, доктор політичних наук,

доцент кафедри політичних наук і права

Державного закладу «Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського»

С.І.Ростецька